

Piotr ŁUBIŃSKI

Uniwersytet Jagielloński

piotr.lubinski@uj.edu.pl

DZIAŁANIA HYBRYDOWE FEDERACJI ROSYJSKIEJ W SAHELU NA PRZYKŁADZIE MALI

ABSTRACT **Hybrid Activities of the Russian Federation in the Sahel: The Case of Mali**

This article investigates the hybrid operations of the Russian Federation in the Sahel region, with a particular emphasis on Mali as a case study. It delves into the concept of hybrid warfare/threats and examines its implementation by Russia through mechanisms such as private military companies and disinformation campaigns. The analysis underscores Russia's strategic objectives in the region, encompassing both economic benefits and the pursuit of geopolitical influence. Furthermore, the study evaluates the implications of these activities for regional stability and European security. The article concludes with recommendations for Western states to mitigate Russian influence and bolster stability in the Sahel region.

Keywords: Sahel, Mali, hybrid operations, disinformation, Russia**Słowa kluczowe:** Sahel, Mali, działania hybrydowe, dezinformacja, Rosja

1. WPROWADZENIE

Rozważania dotyczące regionu Sahelu wpisują się w szerszy nurt badań nad globalnymi przemianami oraz analizą roli Federacji Rosyjskiej w międzynarodowym układzie sił. Na kontynencie afrykańskim toczy się starcie, w którym uczestniczą zarówno *dragons*, jak i *snakes* w rozumieniu Davida Kilcullena. Termin *dragons* odnosi się do zagrożeń generowanych przez państwa, takie jak Rosja i Chiny, podczas gdy pojęcie *snakes* obejmuje działania podejmowane przez podmioty niepaństwowe¹. W kontekście Afryki działania państwowe i niepaństwowe wykazują silne wzajemne powiązania, tworząc złożoną formę hybrydowego oddziaływania na sytuację w poszczególnych państwach regionu.

Zjawisko to nabiera szczególnego znaczenia w świetle działań Federacji Rosyjskiej w Ukrainie, które rozpoczęły się agresją w 2014 r. i obejmują obecną pełnoskalową wojnę we wschodniej części kraju. Wydarzenia te w dużej mierze przesłoniły „widzenie” operacji prowadzonych przez Rosję w innych regionach świata. Analiza brutalnych interwencji Federacji Rosyjskiej w Syrii i Libii, które m.in. doprowadziły do instrumentalizacji procesów migracyjnych, podkreśla potrzebę uważnego monitorowania analogicznych działań w innych regionach. Zdarzenia te mogą generować podobne negatywne skutki dla Europy, takie jak eskalacja kryzysów migracyjnych oraz naruszenie stabilności i bezpieczeństwa regionalnego.

Równocześnie demograficzne i gospodarcze prognozy dotyczące Afryki wskazują na rosnące znaczenie tego kontynentu w przyszłości. Zgodnie z przewidywaniami do roku 2100 populacja Afryki ulegnie podwojeniu, czyniąc ją regionem o najszybszym wzroście demograficznym na świecie. Analogicznie prognozy ekonomiczne sugerują dynamiczny rozwój gospodarczy kontynentu, wskazując, że produkt krajowy brutto (PKB) Afryki może osiągnąć czterokrotność PKB Europy². Oczywiście tego rodzaju prognozy mogą cechować się znaczącym marginesem błędu. Niemniej jednak kwestia rosnącego znaczenia Afryki pozostaje bezsporna³.

Jednocześnie Federacja Rosyjska, pomimo intensywnego zaangażowania militarne-go w Ukrainie, aktywnie poszukuje nowych obszarów, w których mogłaby realizować dwutorową strategię. Z jednej strony dąży do zdobycia „serc i umysłów” społeczeństw krajów Globalnego Południa, z drugiej zaś – do ekonomicznego i militarne-go wykorzystywania tych regionów. W tym celu stosuje strategię hybrydową, obejmującą m.in.

¹ D. Kilcullen, *The Dragons and the Snakes: How the Rest Learned to Fight the West*, Oxford 2020, s. 36.

² A. Hooke, L. Alati, *What Will the World Economy Look Like in 2100?*, UBSS Independent MBA Business School, 29 VII 2022, [online] <https://www.ubss.edu.au/articles/2022/july/what-will-the-world-economy-look-like-in-2100/>, 16 X 2024.

³ Zob. A. Cheraghlou, *Reimagining Africa's Role in Revitalizing the Global Economy*, Atlantic Council, 9 XI 2024, [online] <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/issue-brief/reimagining-africas-role-in-revitalizing-the-global-economy/>, 16 X 2024; L. Signé, *Africa's Roadmap for Long-Term Economic Growth*, Brookings, 9 XI 2024, [online] <https://www.brookings.edu/articles/africas-roadmap-for-long-term-economic-growth/>, 16 X 2024; T.P. Nagy Jr., *Why Africa Matters: Remarks*, U.S. Department of State, 20 XI 2019, [online] <https://2017-2021.state.gov/why-africa-matters/>, 9 XI 2024.

użycie prywatnych formacji zbrojnych oraz szerzenie dezinformacji⁴. W ostatnich latach Federacja Rosyjska znacząco zintensyfikowała swoje działania w regionie Sahelu, umiejętnie wykorzystując błędy w polityce państw zachodnich oraz wypełniając powstałą w wyniku tych zaniedbań próżnię władzy w niektórych państwach tego obszaru.

Na obecnym etapie trudno jednoznacznie stwierdzić, że działania Moskwy w Afryce czynią Federację Rosyjską kluczowym graczem w regionie. Niemniej jednak należy zauważyć, że w różnych częściach kontynentu wyłania się coraz większa przestrzeń sprzyjająca prowadzeniu działań hybrydowych, z której Rosja aktywnie korzysta⁵. Zjawisko to wynika z kilku czynników, które są bezpośrednio związane z wewnętrznymi słabościami lokalnych struktur państwowych i instytucji. Słabości te są konsekwentnie wykorzystywane przez podmioty zewnętrzne, w tym Federację Rosyjską, co umożliwia im realizację własnych interesów strategicznych w regionie.

Pomimo bogactwa zasobów naturalnych region Sahelu zmagają się z długotrwałą historią niestabilności politycznej, zbrojnych rebelii oraz nieefektywnego zarządzania. Od uzyskania niepodległości w latach 60. XX w. państwa tego regionu mierzą się z wyzwaniami związanymi z budową trwałych struktur państwowych oraz kształtowaniem tożsamości narodowej. Kraje te, dziedzicząc postkolonialne instytucje administracyjne oraz sztucznie wytyczone granice, napotykać liczne trudności w ich skutecznym funkcjonowaniu⁶. Dodatkowym czynnikiem destabilizującym sytuację w regionie jest aktywność grup partyzanckich, które kontrolują niektóre obszary, skutecznie osłabiając lokalne struktury władzy. W rezultacie ludność cywilna staje się ofiarą brutalnej rzeczywistości, będąc szczególnie podatną na wpływ populistycznych narracji oraz dezinformacji. Pomimo wieloletnich wysiłków społeczności międzynarodowej oraz organizacji regionalnych mających na celu zwalczanie tych grup wciąż udaje im się rozszerzać swoją obecność w regionie, co stanowi poważne wyzwanie dla stabilności Sahelu⁷.

Z kolei Federacja Rosyjska dostrzegła w regionie przestrzeń, w której – przy relatywnie niskich nakładach operacyjnych – może skutecznie realizować swoje cele polityczne, wykorzystując strategię i narzędzia o charakterze hybrydowym. Państwa charakteryzujące się niskim poziomem odporności na tego typu zagrożenia stają się potencjalnymi arenami działań, których konsekwencje mogą rozprzestrzenić się znacznie dalej, wykraczając poza granice samego Sahelu. Celem artykułu jest spojrzenie na działalność Federacji Rosyjskiej w Mali jako np. działania hybrydowego wpisującego się w przemyślaną strategię oddziaływania na Sahel, a w konsekwencji także na pozostałe części Afryki oraz Europy⁸.

⁴ P. Stronski, *Russia's Growing Footprint in Africa's Sahel Region*, Carnegie Endowment for International Peace, 28 II 2023, [online] <https://carnegieendowment.org/research/2023/02/russias-growing-footprint-in-africas-sahel-region?lang=en>, 16 X 2024.

⁵ *Tamże*.

⁶ *Tamże*.

⁷ *Tamże*.

⁸ A. Lebovich, *The Sahel's New Geopolitics*, Clingendael. The Netherlands Institute of International Relations, 17 VI 2024, [online] <https://www.clingendael.org/publication/sahels-new-geopolitics>, 16 X 2024.

2. DZIAŁANIA HYBRYDOWE – WPROWADZENIE

Na początku warto nakreślić pojęcie hybrydowości, które jest niełatwe do jednoznacznego zdefiniowania. Wynika to z popularności tego terminu oraz z faktu, że zagadnieniem tym zajmują się eksperci z różnych dziedzin naukowych, takich jak: stosunki międzynarodowe, bezpieczeństwo, prawo, wojskowość, a także politycy, co skutkuje prawdziwą kakofonią pojęciową. Dość powiedzieć, że analiza choćby wyłącznie komunikatów końcowych szczytów NATO wskazuje na odwołanie się do co najmniej kilku określeń, takich jak: *hybrid warfare*⁹, *hybrid attacks*¹⁰, *hybrid threats*¹¹, *hybrid challenges*¹², *hybrid means*¹³ czy *hybrid operations*¹⁴. Co istotne, pojęcia te nie zostały jasno zdefiniowane.

W niniejszym opracowaniu posłużono się przede wszystkim pojęciem *hybrid warfare* (działania hybrydowe) w kontekście konfliktu zbrojnego. W piśmiennictwie znaleźć można również określenie *hybrid threats* (zagrożenia hybrydowe). Podział między tymi działaniami opiera się na dychotomii prawno-międzynarodowej, wskazującej na rozróżnienie między sytuacją, w której międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych ma zastosowanie, a sytuacją, w której nie jest ono stosowane.

Zgodnie z art. 3 wspólnym dla konwencji genewskich z 1949 r. oraz interpretacją zawartą w orzeczeniu w sprawie Tadić, konflikt zbrojny w rozumieniu prawa międzynarodowego występuje, gdy dochodzi do *dlugotrwałej przemocy zbrojnej między władzami rządowymi a zorganizowanymi grupami zbrojnymi lub między takimi grupami wewnątrz państwa*¹⁵. Z perspektywy autora nie istnieje obecnie inny podział działań hybrydowych, który umożliwiałby jednoznaczną kwalifikację metod i środków stosowanych przez agresora w ramach działań hybrydowych.

2.1. *Hybrid warfare i hybrid threats*

W celu wyjaśnienia pojęcia *hybrid warfare* (HW) warto odwołać się do głównych przedstawicieli doktryny zajmujących się tą tematyką. Według Franka Hoffmana

⁹ NATO, *Brussels Summit Declaration*, Press Release, 11 July 2018, pkt 21, [online] https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_07/20180713_180711-summit-declaration-eng.pdf, 15 X 2024.

¹⁰ NATO, *Warsaw Summit Communiqué*, Press Release, 9 VII 2016, pkt 72, [online] https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm, 15 X 2024.

¹¹ *Tamże*.

¹² NATO, *Brussels Summit...*, pkt 2.

¹³ NATO, *NATO 2022 Strategic Concept*, s. 4, pkt 8, [online] <https://www.nato.int/strategic-concept/>, 15 X 2024.

¹⁴ *Tamże*, s. 7, pkt 27.

¹⁵ *Oskarżyciel v. Dusko Tadic*, Case No. IT-94-1-AR-72. Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, 1995, par. 70. Cytaty z publikacji obcojęzycznych podano w tłumaczeniu własnym autora artykułu.

kluczowymi elementami zjawiska nazywanego *hybrid warfare* są konwergencja i koordynacja, które umożliwiają różnym podmiotom wspólne działanie w celu osiągnięcia efektu synergicznego¹⁶. Peter Mattsson podkreśla znaczenie tego, w jaki sposób podmioty te wykorzystują komunikację, media masowe, systemy dowodzenia i kontroli oraz dostęp do zaawansowanych systemów uzbrojenia, które jego zdaniem stanowią wspólny mianownik hybrydowości¹⁷. Williamson Murray i Peter R. Mansoor zdefiniowali *hybrid warfare* jako rodzaj konfliktu, w którym dochodzi do połączenia sił konwencjonalnych z siłami nieregularnymi (partyzantami, powstańcami i terrorystami), obejmującego zarówno podmioty państwowe, jak i niepaństwowe, działające w celu realizacji wspólnego celu politycznego¹⁸. Andreas Jacobs i Guillaume Lasconjarias wskazali na aneksję Krymu jako najbardziej wyrazisty przykład *hybrid warfare*¹⁹.

Z uwagi na to, że w kontekście działań hybrydowych w Afryce widać również obecność chińską, nie sposób nie odnieść się do publikacji pt. *Unrestricted Warfare*. Jej autorzy piszą, że: *Granice między żołnierzami a cywilami zostały obecnie zatarte, a przepaść między stanem wojny a stanem pokoju niemal całkowicie się wypełniła*²⁰. Również piśmiennictwo rosyjskie obfituje w publikacje dotyczące działań hybrydowych. Należy wskazać opracowanie gen. Machmuta Gariejewa *If War Comes Tomorrow? The Contours of Future Armed Conflict*²¹ czy publikację Władysława Surkowa opisującą działania uderzająco podobne do tych, które mają miejsce na Krymie²². Wreszcie – traktowane nieco błędnie jako manifest działań hybrydowych – wystąpienie gen. Walerija Gierasimowa opublikowane w „Voenno-promishlenniy kurier” w roku 2013²³.

Tak jak wspomniano wcześniej, w literaturze spotykamy również termin *hybrid threats* (HT). Obie koncepcje, tj. *hybrid warfare* i *hybrid threats*, mogą wydawać się podobne, dlatego dla klarowności warto przedstawić jeszcze kwestię drugiego z pojęć. O podobieństwie niech świadczy wypowiedź Mikaela Weissmanna, który stwierdził, że *hybrid warfare* i *hybrid threats* to de facto dwie fazy tego samego zagrożenia²⁴. Natomiast

¹⁶ F.G. Hoffman, *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*, Arlington, VA 2007, s. 8.

¹⁷ P. Mattsson, *Russian Military Thinking – A New Generation of Warfare*, „Journal on Baltic Security” 2015, vol. 1, nr 1, s. 64.

¹⁸ *Hybrid Warfare: Fighting Complex Opponents from the Ancient World to the Present*, red. M. Williamson, P. Mansoor, Cambridge 2012, s. 2-3.

¹⁹ A. Jacobs, G. Lasconjarias, *NATO's Hybrid Flanks: Handling Unconventional Warfare in the South and East*, „NATO Research Paper” 2015, nr 112, s. 3, [online] https://www.files.ethz.ch/isn/190786/rp_112.pdf, 20 XI 2024.

²⁰ Q. Liang, W. Xiangsui, *Unrestricted Warfare. China's Master Plan to Destroy America*, Beijing 1999, s. 222.

²¹ Zob. O. Jonsson, *The Russian Understanding of War: Blurring the Lines Between War and Peace*, Washington, DC 2019, s. 45.

²² Zob. A. Rącz, *War in Ukraine. Breaking the Enemy's Ability to Resist*, The Finnish Institute of International Affairs Report No. 43, 2015, s. 37.

²³ Tamże, s. 36.

²⁴ M. Weissmann, *Hybrid Warfare and Hybrid Threats Today and Tomorrow: Towards an Analytical Framework*, „Journal on Baltic Security” 2019, vol. 5, nr 1, s. 17-26.

Janne Jokinen i Magnus Normark uważają, że: *Krajobraz zagrożeń hybrydowych można opisać jako continuum obejmujące działania od pokojowego wpływania, poprzez ingerencję, aż po działania zbrojne, mające na celu przygotowanie, destabilizację lub przymuszenie społeczeństwa będącego celem działań ze strony podmiotu stosującego zagrożenia hybrydowe*²⁵. To, co wyróżnia *hybrid threats*, to z jednej strony możliwość traktowania takich działań jako naruszenia suwerenności państwa, a z drugiej fakt, że znajdują się w obszarze poniżej konfliktu zbrojnego. To rozróżnienie ma szczególne znaczenie, ponieważ na obszarze Sahelu możemy zaobserwować zarówno działania, które można zakwalifikować jako *hybrid threats*, jak i te, które stanowią przykład *hybrid warfare*.

Aby jednak uzyskać pełny obraz, należy odnieść się do działań informacyjnych, szczególnie w kontekście rosyjskim²⁶. Działania informacyjne są prawdopodobnie jednymi z najtrudniejszych do zdefiniowania lub sklasyfikowania w ramach jednej kategorii, tj. HW i/lub HT. Jedno jest pewne – te same działania mogą mieć miejsce zarówno na obszarze konfliktu zbrojnego, jak i poza nim. W związku z tym klasyczna dycho- tomia zagrożeń hybrydowych – *hybrid threats* i *hybrid warfare* – nie zawsze znajduje tu zastosowanie. Łatwo wyobrazić sobie działania informacyjne, takie jak podżeganie do zbrodni wojennych, realizowane przez tych samych aktorów zarówno na obszarze objętym międzynarodowym prawem humanitarnym (MPH), jak i w kraju, w którym konflikt zbrojny nie ma miejsca.

Warto dodać, że oddziaływania informacyjne, operacje wpływu oraz dezinformacja nie są obce rosyjskiej doktrynie i działaniu. Można by długo wymieniać konkretne przykłady, które razem umożliwiają zaobserwowanie kompleksowego postępowania Federacji Rosyjskiej w tym obszarze. Natomiast kluczowe niech będzie nawiązanie do rosyjskiej doktryny, która wskazuje na możliwość osiągania celów strategicznych bez odwoływania się do działań zbrojnych przy pomocy działań informacyjnych²⁷. Pojęciem stanowiącym klucz jest tzw. koncept *refleksivnoje upravlenie* lub *refleksivnyj kontrol*²⁸. Oznacza on kształtowanie procesu decyzyjnego przeciwnika poprzez strategiczną modyfikację informacji w starannie zaplanowanej kampanii informacyjnej. Głównym celem tej zmanipulowanej informacji jest doprowadzenie przeciwnika do podejmowania decyzji, które zostały z góry określone przez twórcę zmodyfikowanego przekazu²⁹.

²⁵ J. Jokinen, M. Normark, *Hybrid Threats from Non-State Actors: A Taxonomy*, Hybrid CoE Research Report no. 6, June 2022, s. 7, [online] <https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2022/05/20220609-Hybrid-CoE-Research-Report-6-Non-state-actors-WEB.pdf>.

²⁶ Działania chińskie, zwłaszcza te wynikające z lektury *Unrestricted Warfare* i konceptu *three warfares*, są poza zakresem tej publikacji. Więcej na ten temat zob. np. M. Clarke, *China's Application of the 'Three Warfares' in the South China Sea and Xinjiang*, „Orbis” 2019, vol. 63.

²⁷ O. Jonsson, *The Russian Understanding...*, s. 92.

²⁸ R. Kupiecki, A. Legucka, *Disinformation and the Resilience of Democratic Societies*, Warszawa 2023, s. 2.

²⁹ S. Marahrens, *The Russia–Ukraine Conflict from a Hybrid Warfare Perspective – a Year in the War*, „Defence Horizon Journal” 2023, 18 VIII, [online] <https://www.thedefencehorizon.org/post/russia-ukraine-hybrid-warfare>, 19 XI 2024.

3. OBECNOŚĆ ROSJI W MALI

Relacje między Mali a Rosją sięgają wczesnych lat 60., gdy prezydent Mali, Modibo Keita, jako jeden z nielicznych przywódców afrykańskich był goszczony przez Nikitę Chruszczowa w Moskwie³⁰. Obecnie kontakty te są również bardzo bliskie, zwłaszcza po 2020 r., kiedy to Moskwa stała się głównym partnerem politycznym i wojskowym rządzącego w Mali reżimu³¹.

Sytuacja ta wynika z wydarzeń sprzed dekady, gdy doszło do destabilizacji kraju po upadku reżimu Mu'ammara al-Kaddafiego w Libii w roku 2011³². W tamtym okresie rząd Amadou Toumaniego Tourégo nie sprostął rebelii Tuaregów, działaniom Al-Kaidy Islamskiego Maghrebu (AQIM), Ansar Dine oraz Ruchu na rzecz Jedności i Dżihadu w Afryce Zachodniej (MUJAO)³³. Zajęcie północnej części Mali przez tuaregskich rebeliantów i grupy terrorystyczne zmusiło rząd tymczasowy pod przywództwem prezydenta Dioncoundy Traorégo do zwrócenia się o pomoc militarną do Francji. W styczniu 2013 r. francuskie wojska rozpoczęły operację *Serval*, wyzwalając północ Mali. W tamtym czasie interwencja Francji cieszyła się dużym poparciem Malijczyków, a francuskie wojska pozostały w kraju, aby wspierać siły malijskie w walce z bojówkami³⁴. Również w tamtym okresie Organizacja Narodów Zjednoczonych rozmieściła swoje siły pokojowe w ramach operacji, która trwała blisko 10 lat³⁵. W 2015 r. pojawiała się nadzieja na stabilizację, gdy przywódca kraju Ibrahim Boubacar Keita podpisał porozumienie pokojowe w maju i czerwcu 2015 r. z częścią walczących grup³⁶. Porozumienie zyskało uznanie ONZ, chociaż Rada Bezpieczeństwa wezwała strony do pociągnięcia do odpowiedzialności osoby odpowiedzialne za naruszenia prawa humanitarne³⁷. W tamtym czasie funkcjonowała również unijna misja szkoleniowa – EUTM (*European Union Training Mission in Mali*). To wszystko wskazywało, że w tamtym okresie

³⁰ S. Seibt, *From Khrushchev's KGB to Putin: The Deep Roots of Russian Influence in Africa*, France24, 18 VII 2023, [online] <https://www.france24.com/en/africa/20230718-from-khrushchev-s-kgb-to-putin-the-deep-roots-of-russian-influence-in-africa>, 19 XI 2024.

³¹ K. Anna, M. Keita, *Russia's Influence in Mali*, Human Rights Foundation, 11 VIII 2023, [online] <https://hrf.org/latest/russias-influence-in-mali/>, 16 XI 2024.

³² S. Chena, A. Tisseron, *The Destabilization of Post-Gaddafi Mali: Political Imbalance and Shifting Dynamics*, przeł. JPD Systems, „Afrique contemporaine” 2013, nr 245, s. 71-84.

³³ *Rebellion Claims a President*, The New Humanitarian, 22 III 2012, [online] <https://www.thenewhumanitarian.org/report/95127/mali-rebellion-claims-president>, 20 XI 2024.

³⁴ *Prezydent Mali poprosił ONZ i Francję o pomoc*, Interia, 11 I 2013, [online] https://wydarzenia.interia.pl/zagranica/news-prezydent-mali-poprosil-onz-i-francje-o-pomoc,nId,928792#utm_source=paste&utm_medium=paste&utm_campaign=firefox, 20 XI 2024.

³⁵ *UN Peacekeeping Mission in Mali Officially Ends After 10 Years*, Al-Jazeera, 11 XII 2023, [online] <https://www.aljazeera.com/news/2023/12/11/un-peacekeeping-mission-in-mali-officially-ends-after-10-years>, 20 XI 2024.

³⁶ G. Nyirabikali, *Mali Peace Accord: Actors, Issues and Their Representation*, Stockholm International Peace Research Institute, 27 VIII 2015, [online] <https://www.sipri.org/node/385>, 19 XI 2024.

³⁷ United Nations. Security Council, *Resolution 2227 (2015)*, S/RES/2227 (2015), 29 June 2015.

Mali, mimo targających nim problemów, mogło liczyć na wsparcie międzynarodowe – zarówno w wymiarze ONZ, jak i Unii Europejskiej.

Porozumienie pokojowe nie zakończyło jednak walk. Rozczłonkowanie grup walczących³⁸ już w trakcie jego podpisywania stawiało pod znakiem zapytania trwałość i skuteczność ugody³⁹. O kruchości sytuacji świadczył przeprowadzony atak terrorystyczny na hotel Radisson Blu w Bamako w listopadzie 2015 r., podczas którego zginęło 27 osób⁴⁰. Pomimo wspólnych wysiłków sił malijskich, francuskich i pokojowych ONZ w kraju nasiliła się aktywność lokalnych grup zbrojnych. Doprowadziło to do niezadowolenia społecznego wobec rządu Keity oraz francuskich i międzynarodowych sił sojuszniczych⁴¹. Nawet wprowadzenie Komisji Prawdy, Sprawiedliwości i Pojednania i (*The Truth, Justice and Reconciliation Commission* – TJRC)⁴² nie przynosiło oczekiwanych skutków.

3.1. *Proxies Rosji jako hybrid warfare*

Fizyczne pojawienie się sił rosyjskich w Mali zostało poprzedzone spotkaniem w czerwcu 2019 r. w Moskwie ministra spraw zagranicznych Mali Tiébilégo Dramégo z Siergiejem Ławrowem, celem zacieśnienia współpracy – także w sferze wojskowej⁴³. W międzyczasie oficerowie malijscy, w tym pułkownicy Malick Diaw i Sadio Camara, przeszli szkolenie w Rosji. Po powrocie w sierpniu 2020 r. dołączyli do pułkownika Assimiego Goity, który obalił rządzącego ówczesnie Keitę 20 sierpnia⁴⁴. Następnego dnia pułczyści przyjęli rosyjskiego ambasadora Igora Gromykę jako pierwszego dyplomatę nowych władz. Rząd wojskowy obiecał przeprowadzić wybory w roku 2022⁴⁵. Natomiast w maju 2021 r. Goita przeprowadził kolejny zamach stanu, odsuwając cywilnego prezydenta przejściowego Baha Ndawa i ogłosił się tymczasowym prezydentem Mali.

³⁸ Dwa główne podmioty to CMA i tzw. Platforma. Pierwszy składał się z Mouvement National pour la Libération de l'Azawad (MNLA), Haut Conseil pour l'Unité de l'Azawad (HCUA), Mouvement Arabe de l'Azawad (MAA), frakcji Coalition du Peuple de l'Azawad (CPA) oraz odłamu Coordination des Mouvements et Fronts Patriotiques de Résistance (CMFPR-II). Platforma składała się z Coordination des Mouvements et Fronts Patriotiques de Résistance (CMFPR-I), Groupe d'Autodéfense Touareg Imghad et Alliés (GATIA) oraz odłamów CPA i MAA. Więcej na ten temat zob. G. Nyirabikali, *Mali Peace Accord...*

³⁹ *Tamże*.

⁴⁰ *Special Forces Storm Besieged Mali Luxury Hotel*, France24, 20 XI 2015, [online] <https://www.france24.com/en/20151120-mali-bamako-hotel-gunfire-attack-terrorism-radisson>, 19 XI 2024.

⁴¹ K. Anna, M. Keita, *Russia's Influence...*

⁴² Komisja została powołana w 2014 r. na mocy dekretu nr 2014-003; jest organem publicznym, podlegającym Ministerstwu Pojednania i składającym się z 25 członków mianowanych dekretem Rady Ministrów.

⁴³ Stanowisko MSZ Federacji Rosyjskiej dostępne na platformie X, zob. https://x.com/mfa_russia/status/1136225043384557569, 16 III 2025.

⁴⁴ P. Obaji Jr., *Mali Coup Leaders Seized Power Days After Returning From Military Training Camp in Russia: Who Gave the Orders?*, „The Daily Beast” 2020, 21 VIII, [online] <https://www.thedailybeast.com/russia-trained-the-mali-coup-leaders/>, 16 X 2024.

⁴⁵ K. Anna, M. Keita, *Russia's Influence...*

W grudniu 2021 r. pojawiły się dowody na obecność Grupy Wagnera w Mali, mimo że rząd temu zaprzeczał. W tym samym czasie doszło do zakończenia wycofywania się sił francuskich – w sierpniu 2022 r. Podobnie zakończyła swoją działalność misja MINUSMA (*The United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali*) w grudniu 2023 r. na prośbę rządu Mali, który uzasadnił to „kryzysem zaufania” wobec ONZ. Późniejsze doniesienia sugerowały, że za usunięciem ONZ stała Grupa Wagnera⁴⁶. Potwierdzeniem współpracy malijsko-rosyjskiej była wizyta ministra spraw zagranicznych Siergieja Ławrowa w Mali i spotkanie z ministrem spraw zagranicznych i współpracy międzynarodowej Republiki Mali Abdoulayem Diopem w Bamako w lutym 2023 r.⁴⁷ Okoliczności te wskazują na istniejącą współpracę wojskową między państwami. Z perspektywy rozważań dotyczących *hybrid warfare* dwa elementy muszą być spełnione. Po pierwsze, należy ustalić, czy sytuacja w Mali może zostać zakwalifikowana jako konflikt zbrojny, po drugie, czy w działaniach rosyjskich *proxies* widać elementy hybrydowe, zwłaszcza kontekście naruszenia prawa międzynarodowego.

Kwestia zaistnienia konfliktu zbrojnego z perspektywy prawa humanitarnego nie budzi wątpliwości. Od 2012 r. w Mali toczą się walki spełniające przesłanki art. 3 wspólnego do konwencji genewskich. Działania rozpoczęli tuarescy rebelianci, a następnie dołączyły bojówki islamistyczne⁴⁸. Stronę rządową wspierały siły ONZ – misja MINUSMA⁴⁹, siły francuskie oraz siły sojusznicze w ramach operacji *Joint Force of the G5 Sahel* (FC-G5S) stworzone w marcu 2017 r. przez Burkina Faso, Czad, Mali, Mauretanię i Niger ze wsparciem Francji⁵⁰. Konflikt ten wykracza poza poziom *bandytyzmu, niezorganizowanych i krótkotrwałych powstań lub działalności terrorystycznej, które nie podlegają międzynarodowemu prawu humanitarnemu*⁵¹. Stąd należy przyjąć, że operacje te mogą być rozpatrywane z perspektywy działań hybrydowych.

3.2. Działania Rosji w Mali jako naruszenie prawa międzynarodowego

Pierwsza i podstawowa konstatacja jest taka, że mamy do czynienia z działaniami *proxy*. *Proxies*, czyli siły realizujące interesy Federacji Rosyjskiej w Mali, można zakwalifikować

⁴⁶ Tamże.

⁴⁷ S. Lavrov, *Foreign Minister Sergey Lavrov's Statement and Answers to Media Questions During a Joint News Conference with Minister for Foreign Affairs and International Cooperation of the Republic of Mali Abdoulaye Diop, Bamako, February 7, 2023*, The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, [online] https://mid.ru/en/foreign_policy/news/1852773/, 19 XI 2024.

⁴⁸ *Mali Profile – Timeline*, BBC, 26 VIII 2020, [online] <https://www.bbc.com/news/world-africa-13881978>, 19 XI 2024.

⁴⁹ United Nations. Security Council, *Security Council Resolution 2100 (2013)* [on establishment of the UN Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali (MINUSMA)], S/RES/2100 (2013), 25 IV 2013, [online] https://minusma.unmissions.org/sites/default/files/mali_2100_e_.pdf, 20 XI 2024.

⁵⁰ *Project Supporting the G5 Sahel Joint Force with Implementation of the Human Rights and International Humanitarian Law Compliance Framework*, United Nations Human Rights, [online] <https://www.ohchr.org/en/countries/africa-region/project-supporting-g5-sahel-joint-force-implementation-human-rights-and-international-humanitarian>, 20 XI 2024.

⁵¹ *Oskarżyciel v. Dusko Tadic*, Case No. IT-94-1-AR-72...

jako *armed non-state actors*. Pierwotnie była to Grupa Wagnera, obecnie funkcjonująca pod nazwą Africa Corps⁵². Grupa Wagnera spełniała również definicję *proxy* w rozumieniu Vladimira Rauty, który wskazuje, że: *proxy to uzbrojone grupy, które nie są częścią regularnych sił zbrojnych, ale walczą w imieniu państw dążących do zmiany strategicznego wyniku konfliktu*⁵³.

Działania hybrydowe często związane są z naruszaniem prawa międzynarodowego. Ich cechami są: intencjonalność, koordynacja oraz centralizacja określonych działań. W kontekście Mali możemy wskazać dwa potencjalne rodzaje naruszeń prawa. Po pierwsze, naruszenie suwerenności państwa, a po drugie, naruszenie prawa humanitarne, które kwalifikuje się jako działanie hybrydowe. Pierwsze naruszenie jest elementem działań hybrydowych, choć nie wpisuje się w kontekst *hybrid warfare* (ponieważ ten dotyczy metod i środków walki – *ius in bello*). W tym przypadku możemy raczej mówić o naruszeniu prawa, które stanowi inny element działań hybrydowych, tj. naruszenie suwerenności, często w warunkach utrudniających przypisanie określonych działań konkretnemu państwu.

Artykuł 2(4) *Karty Narodów Zjednoczonych* stanowi, że wszystkie państwa powinny powstrzymać się w swoich stosunkach międzynarodowych od groźby lub użycia siły przeciwko integralności terytorialnej lub niezależności politycznej jakiegokolwiek państwa, a także od działań w jakikolwiek inny sposób sprzecznych z celami ONZ⁵⁴. Przy czym wysłanie najpierw Grupy Wagnera, a następnie przekształcenie tejże formacji w Africa Corps, nie spełnia tych przesłanek, trudno bowiem uznawać, że naruszeniem suwerenności Mali jest szkolenie wojska, a wysyłanie bojówek postrzegać w kategorii naruszenia zakazu agresji *vide* Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ 3314 (XXIX) z 1974 r.⁵⁵ i art. 8 bis statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego regulującego zbrodnie agresji⁵⁶. Dla pełnego obrazu należy spojrzeć na orzeczenie *Nicaragua*, gdzie Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości uznał, że zbrojenie i szkolenie aktorów niepaństwowych walczących na terytorium innego państwa przeciwko jego siłom rządowym stanowi naruszenie zakazu użycia siły⁵⁷. Tu taka sytuacja nie występuje. Bliższe kontakty rządowe wskazują na istnienie porozumienia pomiędzy Federacją Rosyj-

⁵² A. Bellal, *What Are Armed Non-State Actors? A Legal and Semantic Approach*, [w:] *International Humanitarian Law and Non-State Actors: Debates, Law and Practice*, red. E. Heffes, M.D. Kotlik, M.J. Ventura, The Hague 2020, s. 30.

⁵³ V. Rauta, *Towards a Typology of Non-State Actors in 'Hybrid Warfare': Proxy, Auxiliary, Surrogate and Affiliated Forces*, „Cambridge Review of International Affairs” 2020, vol. 33, nr 6, s. 875.

⁵⁴ *Charter of the United Nations and Statute of the International Court of Justice*, [online] <https://treaties.un.org/doc/Publication/CTC/uncharter-all-lang.pdf>, 19 XI 2024.

⁵⁵ United Nations. General Assembly, *Definition of Aggression*, A/RES/3314, 14 XII 1974, [online] [https://undocs.org/en/A/RES/3314\(XXIX\)](https://undocs.org/en/A/RES/3314(XXIX)), 19 XI 2024.

⁵⁶ United Nations. General Assembly, *Rome Statute of the International Criminal Court (Last Amended 2010)*, [online] https://asp.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/RC2010/AMENDMENTS/CN.651.2010-ENG-CoA.pdf, 16 III 2025.

⁵⁷ C. Kress, *The ICJ and the "Principle of Non-Use of Force"*, [w:] *Oxford Handbook of the Use of Force in International Law*, red. M. Weller, Oxford 2015, s. 574.

ską a rządem Mali, czego przykładem jest np. umowa rosyjsko-malijska podpisana przez ministra obrony Mali Sadio Camarę, dotycząca sprzedaży broni i samolotów⁵⁸. Stąd nie można mówić o naruszeniu suwerenności Mali poprzez wsparcie wojskowe.

Drugim elementem naruszenia prawa o charakterze międzynarodowym może być sposób prowadzenia walki przez rosyjskich *proxies*. W tym przypadku zarzuty są znacznie poważniejsze, ponieważ siły rosyjskie dopuszczają się masowych naruszeń praw człowieka oraz międzynarodowego prawa humanitarnego dotyczącego konfliktów zbrojnych. Nie ma potrzeby szczegółowego opisywania brutalności Grupy Wagnera i sił rosyjskich. Warto jednak odnieść się do działań Rosjan w Mali. Istnieje wiele źródeł potwierdzających naruszenia prawa humanitarnego i praw człowieka przez siły rosyjskie w tym kraju. Można przytoczyć wypowiedź Richarda Millsa Jr., zastępcy przedstawiciela USA przy Organizacji Narodów Zjednoczonych, który mówił o zbrodniach popełnianych przez oddziały Wagnera w Mali⁵⁹.

Wzrost liczby ofiar wśród ludności cywilnej jest bezpośrednio związany z przybyciem Grupy Wagnera do Mali, a ich działania są naznaczone kolejnymi masakrami, w tym wymordowaniem 300 cywilów, o czym donosił m.in. „The New York Times”: *Od 2021 r. eksperci otrzymują niepokojące doniesienia o egzekucjach, masowych grobach, aktach tortur, gwałtach i przemocy seksualnej, grabieżach, arbitralnych zatrzymaniach i wymuszonych zaginięciach, popełnianych przez malijskie siły zbrojne i ich rosyjskich sojuszników w rejonie Mopti oraz innych miejscach, w kontekście trwających działań zbrojnych*⁶⁰. Podobne informacje przekazała ONZ: *Jesteśmy szczególnie zaniepokojeni wiarygodnymi doniesieniami, że pod koniec marca 2022 r., na przestrzeni kilku dni, malijskie siły zbrojne w towarzystwie personelu wojskowego, który prawdopodobnie należy do Grupy Wagnera, dokonały egzekucji kilkuset osób, które zostały zgromadzone w Moura, wiosce w centralnym Mali*⁶¹. Inne źródła donosiły o czystkach etnicznych plemion Fulbe i Taurégów, dokonywanych przez Rosjan z Africa Corps⁶².

Akcje terrorystyczne wpisują się w krajobraz działań hybrydowych. Zostało to trafnie wyartykułowane przez Jamesa K. Withera w jego spostrzeżeniu na temat ISIS, które skutecznie łączyło konwencjonalne działania, wojnę partyzancką, brutalne akty terrorku

⁵⁸ S. Ramani, *Russia's Arms Exports to Sub-Saharan Africa: No Longer the Main Actor*, Italian Institute for International Political Studies, 30 IX 2024, [online] <https://www.ispionline.it/en/publication/russias-arms-exports-to-sub-saharan-africa-no-longer-the-main-actor-184986>, 20 XI 2024.

⁵⁹ L. Lynch, A. Mackinnon, R. Gramer, *Russia Flounders in Ukraine but Doubles Down in Mali: Russian Mercenaries Fill Mali Vacuum as European Powers Pursue an Exit*, „Foreign Policy” 2022, 14 IV.

⁶⁰ E. Peltier, M. Camara, Ch. Triebert, *‘The Killings Didn’t Stop’. In Mali, a Massacre with a Russian Footprint*, „The New York Times” 2022, 31 V, [online] <https://www.nytimes.com/2022/05/31/world/africa/mali-massacre-investigation.html>, 18 XI 2024.

⁶¹ *Mali: UN Experts Call for Independent Investigation into Possible International Crimes Committed by Government Forces and ‘Wagner Group’*, United Nations Human Rights, 31 I 2023, [online] <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2023/01/mali-un-experts-call-independent-investigation-possible-international-crimes>, 16 III 2025.

⁶² *Russian Mercenaries Take Aim at Ethnic Minorities in Mali*, Africa Defense Forum, 19 III 2024, [online] <https://adf-magazine.com/2024/03/russian-mercenaries-take-aim-at-ethnic-minorities-in-mali/>, 18 XI 2024.

z wojną informacyjną i propagandą⁶³. Obecnie terroryzm oraz zastraszanie mieszczą się w definicji hybrydowości proponowanej choćby przez Hoffmana czy doktrynę chińską⁶⁴. Terroryzm w działaniach hybrydowych wykorzystuje pełne spektrum środków, w tym użycie mediów społecznościowych w celu wzmocnienia przekazu, koordynację operacji wojskowych z zasięgiem publicznym.

Działania Federacji Rosyjskiej w Mali nie stanowią przypadku. Wpisują się w pewien wzór postępowania i instrumentalizacji terroryzmu. Taktyka spalonej ziemi w Afganistanie, Czeczenii, Syrii⁶⁵ czy działania w Ukrainie⁶⁶ są powszechnie znane. Za każdym razem brutalność Rosji spełnia kilka założeń. Po pierwsze, zastraszanie ludności mające pomóc w osiągnięciu celów wojskowych. Po drugie, wykorzystanie efektu takich działań, jakim jest masowe uciekanie ludności cywilnej oraz związane z tym migracje zwłaszcza do Europy⁶⁷. W Afryce stanowi to również formę legitymizacji współpracy, ponieważ działania, które nie stoją w opozycji do standardu przestrzegania praw człowieka, pozwalają Rosji przedstawiać się jako partnera, a nie podmiot patronizujący lokalnych przywódców w związku z naruszaniem praw człowieka. Koresponduje to z tym, co Samuel Ramani opisuje jako *odporny na kryzysy partner reżimów autorytarnych*⁶⁸. Federacja Rosyjska pozycjonuje się jako obrońca autorytarnych rządów, które mierzą się z sankcjami lub oskarżeniami o naruszanie praw człowieka. Rosja buduje także relacje z państwami afrykańskimi, które mają niewiele alternatyw, ponieważ wiele z nich podlega sankcjom Organizacji Narodów Zjednoczonych czy Unii Europejskiej z tytułu naruszeń praw człowieka⁶⁹.

To prowadzi do kolejnego zagadnienia, jakim jest odpowiedzialność Federacji Rosyjskiej za działania swoich sił na terenie Mali. Pewne wątpliwości mogły dotyczyć przypisania pierwszego etapu działań państwa rosyjskiego Grupie Wagnera. Pierwotnie jej struktura budziła niejasności w kontekście powiązań z Federacją Rosyjską. Wynikało

⁶³ J.K. Wither, *Making Sense of Hybrid Warfare*, „Connections” 2016, vol. 15, nr 2, s. 75; M. Murphy, F.G. Hoffman, G. Schaub, *Hybrid Warfare and the Maritime Domain*, [w:] tychże, *Hybrid Maritime Warfare and the Baltic Sea Region*, Copenhagen 2016, s. 3.

⁶⁴ Q. Liang i W. Xiangsui, *Unrestricted Warfare...*, s. 146.

⁶⁵ A. Borshchevskaya, *The Russian Way of War in Syria: Threat Perception and Approaches to Counterterrorism*, [w:] *Russia's War in Syria: Assessing Russian Military Capabilities and Lessons Learned*, red. R.E. Hamilton, Ch. Miller, A. Stein, Philadelphia, PA 2020, s. 24, [online] <https://www.washingtoninstitute.org/media/352>.

⁶⁶ *Abductions of Children Pose Alarming New Trend: Secretary-General's Annual Report on Children and Armed Conflict*, United Nations, 11 VI 2015, [online] <https://childrenandarmedconflict.un.org/2015/06/annual-report-of-the-secretary-general-on-children-and-armed-conflict-2/>, 20 XI 2024.

⁶⁷ J. McBride, *Russian Hybrid Warfare in Africa and the Domino Effect on Europe*, The Geopolitics, 27 X 2023, [online] <https://thegeopolitics.com/russian-hybrid-warfare-in-africa-and-the-domino-effect-on-europe/>, 18 XI 2024.

⁶⁸ S. Ramani, *Russia and China in Africa: Prospective Partners or Asymmetric Rivals?*, „SAIIA Policy Insights” 2021, nr 120, s. 2.

⁶⁹ K. Mohamedou, *The Wagner Group, Russia's Foreign Policy and Sub-Saharan Africa*, „Geneva Paper” 2024, nr 32/24, s. 7.

to z nieprzejrzystości otaczającej tę formację⁷⁰. Natomiast po śmierci Jewgienija Prigożyna zarzut stał się akademicki. Dawni wagnerowcy albo zostali włączeni w skład sił rosyjskich, albo przeniesieni do Africa Corps. Kontrola państwa rosyjskiego nad oboma grupami, a zatem przypisanie odpowiedzialności za ich działania Rosji, nie budzi w związku z powyższym wątpliwości⁷¹.

Podstawą odpowiedzialności Federacji Rosyjskiej za działania *proxies* może być *Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts*⁷². Chociażby art. 5 stanowi, że jeżeli podmioty, takie jak Grupa Wagnera czy Africa Corps, wykonują funkcje zastrzeżone dla państwa (np. operacje wojskowe), a zadanie te zostały im delegowane przez państwo rosyjskie, ich działania mogą być przypisane temu państwu na podstawie tego artykułu⁷³. Powyższe koresponduje z art. 8, który stanowi, że działania podmiotów niepaństwowych można przypisać państwu, jeśli to państwo sprawuje kontrolę (*direction or control*) nad ich działaniami. W przypadku Grupy Wagnera, jeśli istnieją dowody na to, że rząd rosyjski kieruje, finansuje lub kontroluje jej operacje (np. poprzez struktury dowodzenia lub logistykę), wówczas bezprawne działania Grupy mogą być przypisane Rosji⁷⁴. Obecnie fakt kontroli i podporządkowania formacji Africa Corps rosyjskiemu ministerstwu nie budzi wątpliwości⁷⁵.

Do tego należy dodać treść art. 16, stanowiącego, że państwo ponosi odpowiedzialność, jeśli udziela pomocy lub wspiera inne państwo w popełnieniu czynu bezprawnego, wiedząc o jego charakterze. Jeśli Rosja dostarcza Grupie Wagnera / Africa Corps lub władzom Mali zasoby lub dane wywiadowcze, wiedząc, że zostaną one użyte do popełnienia naruszeń przez władze Mali, może ona ponosić odpowiedzialność na podstawie tego artykułu⁷⁶.

Podsumowując, działania Federacji Rosyjskiej nie stanowią naruszenia prawa międzynarodowego w kontekście zasady suwerenności (*ius ad bellum*). Natomiast jej aktywność w Mali stanowi naruszenie prawa międzynarodowego humanitarnego (*ius in bello*). W sprzyjających okolicznościach może to stanowić podstawę do pociągnięcia do odpowiedzialności nie tylko poszczególnych członków Grupy Wagnera / Africa Corps / sił zbrojnych Federacji Rosyjskiej, ale również państwa rosyjskiego.

⁷⁰ *Tamże*.

⁷¹ *Russian Mercenaries...*

⁷² International Law Commission, *Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts*, UN Doc. A/56/83, 3 August 2001.

⁷³ *The Wagner Group and the Question of the Legal Attribution of the Acts of Private Actors to a State*, Cambridge Core Blog, 24 VII 2023, [online] <https://www.cambridge.org/core/blog/2023/07/24/the-wagner-group-and-the-question-of-the-legal-attribution-of-the-acts-of-private-actors-to-a-state/>, 20 XI 2024.

⁷⁴ *Tamże*.

⁷⁵ N. Minde, *Russia's Africa Corps – More than Old Wine in a New Bottle*, Institute for Security Studies, 7 III 2024, [online] <https://issafrica.org/iss-today/russias-africa-corps-more-than-old-wine-in-a-new-bottle>, 20 XI 2024.

⁷⁶ V. Lanovoy, *The Use of Force by Non-State Actors and the Limits of Attribution of Conduct: A Rejoinder to Ilias Plakokefalos*, „The European Journal of International Law” 2017, vol. 28, nr 2, s. 595-599.

4. OPERACJE W PRZESTRZENI INFORMACYJNEJ

Fizyczne przybycie sił rosyjskich poprzedzone zostało skoordynowaną operacją wpływu czy też *refleksiv kontrol*, jak nazywają to Rosjanie. We wrześniu 2017 r. grupa obywatelska *Groupe des Patriotes du Mali* (GPM) zaczęła promować współpracę Rosji z Afryką, organizując spotkania z udziałem rosyjskich urzędników i publikując na Facebooku proputinowskie zdjęcia. Twierdziła, że zebrało 8 mln podpisów pod petycją o rosyjską interwencję wojskową. Pod wpływem tych nacisków minister spraw zagranicznych Mali Dramé spotkał się w Moskwie z Ławrowem w celu zacieśnienia współpracy, w tym w sferze wojskowej⁷⁷. W efekcie działań w przestrzeni informacyjnej w styczniu 2020 r. ruch Yerewolo zorganizował demonstrację, żądając wycofania wojsk francuskich i ONZ, jednocześnie promując prorosyjską retorykę⁷⁸. W tamtym czasie Rosja była podejrzewana o rozprzestrzenianie fałszywych zdjęć pokazujących rzekome rabowanie złota przez francuskich żołnierzy w Mali. Po zamachu stanu nasiliły się kampanie dezinformacyjne wymierzone we Francję i w Zachód⁷⁹. W marcu 2021 r. serwis Benbere zdemaskował nieprawdziwe doniesienia sugerujące, że misja pokojowa ONZ (MINUSMA) współpracuje z terrorystami w centralnej części Mali. Raport Digital Forensic Research Lab ujawnił, że prorosyjskie strony na Facebooku promowały Rosję jako „wiarygodnego partnera” i alternatywę dla Zachodu, zachęcając jednocześnie do opóźnienia wyborów⁸⁰. W kwietniu 2022 r. prorządowa grupa *Collectif pour la défense des militaires* (CDM) doprowadziła do zakazu nadawania przez RFI i France24 w Mali. Jednocześnie w portalach społecznościowych, takich jak *Russosphere*, pojawiały się posty oskarżające Ukraińców o „nazizm” i Francję o współczesny „kolonializm”⁸¹. W rezultacie Francja ogłosiła zakończenie swoich operacji w Mali. Podobna sytuacja dotyczyła misji ONZ. Po tej decyzji w malijskich mediach, takich jak *Maliactu*, zaczęto promować interwencję Grupy Wagnera jako rozwiązanie kryzysu bezpieczeństwa. W październiku 2021 r. *Maliactu* opublikowało wywiad z Aleksandrem Iwanowem, związanym z Wagnerem w Republice Środkowoafrykańskiej, który twierdził, że Rosja niszczy *neokolonialny system*⁸².

O skali dezinformacji niech świadczą nie tylko wymienione operacje, ale również kilkanaście innych narracji kierowanych do odbiorców w Mali, w tym oskarżanie misji UE o wspieranie terroryzmu⁸³; promowanie mieszanki narracji o wspieraniu

⁷⁷ K. Anna, M. Keita, *Russia's Influence...*

⁷⁸ *Tamże*.

⁷⁹ *Fake News Floods Sahel as Disinformation Wars Escalate*, Africa News, 15 II 2022, [online] <https://www.africanews.com/2022/02/15/fake-news-floods-sahel-as-disinformation-wars-escalate/>, 20 XI 2024.

⁸⁰ K. Anna, M. Keita, *Russia's Influence...*

⁸¹ *Tamże*.

⁸² *Tamże*.

⁸³ *DISINFO: The EU Mission in Mali EUTM Supported, Helped and Armed Terrorism in the Sahel*, EUvsDisinfo, 31 V 2024, [online] <https://euvsdisinfo.eu/report/the-eu-mission-in-mali-eutm-supported-helped-and-armed-terrorism-in-the-sahel/>, 20 XI 2024.

dzihadystów przez Francję oraz prowadzeniu neokolonialnej polityki nakierowanej na grabież lokalnych surowców⁸⁴ czy też twierdzenia, jakoby UE przeciwstawiała się demokracji w Afryce⁸⁵.

Z perspektywy definicyjnej i prawnej sytuacja znów nie jest oczywista. Część działań odbywa się bowiem w przestrzeni regulującej konflikt zbrojny, tak jak dezinformacja na terenie Mali. Jednakże te same treści są kolportowane poza obszarem konfliktu zbrojnego, w miejsce, gdzie takich działań nie można traktować jako elementu *hybrid warfare*, a właśnie jako *hybrid threats*. Próbując spojrzeć na działania Federacji Rosyjskiej z perspektywy *hybrid warfare*, czyli przestrzeni prawa konfliktów zbrojnych, to należy stwierdzić, że dezinformacja jest regulowana niewystarczająco. Można wyartykułować z istniejącego prawa zakazy chociażby dotyczące wiarołomstwa⁸⁶, natomiast istotna część działań dezinformacyjnych traktowana jest jako *ruses of war*⁸⁷. W efekcie, jak słusznie zauważa Eian Katz:

- kampanie dezinformacyjne często kierowane są przeciwko ludności cywilnej, a nie tylko wobec przeciwnika / wojsk walczących, co wskazuje na niedoskonałości tradycyjnej koncepcji międzynarodowego prawa humanitarnego (MPH);
- określone formy dezinformacji w trakcie konfliktu zbrojnego mogą naruszać prawo międzynarodowe (obowiązujące podczas konfliktów zbrojnych, MPH, prawa człowieka) i łamać międzynarodowe prawo karne (MPK);
- dezinformacja jest obecnie często wykorzystywana przez zaawansowanych aktorów (zarówno bojowników, jak i cywilów) na tak szeroką skalę, że tradycyjne określenie *ruses of war* stało się przestarzałe, zwłaszcza w świetle postępów technologicznych, które sprawiły, że fałszywe informacje są coraz bardziej realistyczne⁸⁸.

Co więcej, problematyczny jest również status działań określonych jako podżeganie do popełnienia zbrodni wojennych. W tym miejscu warto przywołać słowa Gregory'ego S. Gordona: *Spółeczność międzynarodowa zakazała mowy nienawiści, która wzywa do lub prowadzi do ludobójstwa i zbrodni przeciwko ludzkości. Logika nakazuje, aby również propagowanie zbrodni wojennych zostało uznane za przestępstwo*⁸⁹.

W kontekście *hybrid threats* sytuacja jest równie skomplikowana. Działania takie miałyby być traktowane jako naruszenie suwerenności. Przy czym obecnie nie ma znanego przypadku, w którym działania w przestrzeni informacyjnej – czyli przestrzeni

⁸⁴ DISINFO: *France Coaches, Trains and Equips Terrorists in Africa*, EUvsDisinfo, 11 XII 2023, [online] <https://euvsdisinfo.eu/report/france-coaches-trains-and-equips-terrorists-in-africa/>, 20 XI 2024.

⁸⁵ DISINFO: *The EU Is Against Democracy in Africa*, EUvsDisinfo, 3 X 2023, [online] <https://euvsdisinfo.eu/report/the-eu-is-against-democracy-in-africa/>, 20 XI 2024.

⁸⁶ International Committee of the Red Cross (ICRC), *Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and Relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I)*, 1125 UNTS 3, 8 VI 1977, art. 37(1).

⁸⁷ Tamże, art. 37(2).

⁸⁸ E. Katz, *Liar's War: Protecting Civilians from Disinformation During Armed Conflict*, „International Review of the Red Cross” 2020, vol. 102, nr 914, s. 665.

⁸⁹ G. Gordon, *Adopting Incitement to Commit War Crimes*, [w:] *Atrocity Speech Law: Foundation, Fragmentation, Fruition*, New York, NY 2017, s. 364.

szerszej niż dezinformacja – osiągnęłyby poziom spełniający przesłanki zakazu użycia siły w rozumieniu prawa międzynarodowego.

Zasady suwerenności oraz zakazu użycia siły na mocy *Karty Narodów Zjednoczonych* są kluczowymi elementami systemu pokojowej współpracy między państwami. Obie są zapisane w *Karcie ONZ* – art. 2 ust. 1 (zasada suwerenności) oraz art. 2 ust. 4 (zakaz użycia siły). Te dwie zasady są powiązane z zasadą nieinterwencji. Powyższe koresponduje z zasadą 4 podręcznika z Tallina: *Państwo nie może przeprowadzać operacji cybernetycznych, które naruszają suwerenność innego państwa*⁹⁰. Problem polega na tym, że nawet atak przeprowadzony na Estonię, który był połączeniem działań hakerskich i dezinformacji, nie został uznany za użycie siły. Aby tak się bowiem stało, musiałoby być spełnione założenie mówiące, że: *Operacja cybernetyczna stanowi użycie siły, gdy jej skala i skutki są porównywalne do operacji niecybernetycznych, osiągających poziom użycia siły*⁹¹. Stąd pomimo dającego się zidentyfikować stałego oddziaływania Federacji Rosyjskiej na przestrzeń informacyjną Sahelu, w tym Mali, trudno się doszukać w tego typu działaniach klarownego naruszenia zakazu użycia siły.

5. INTERESY ROSJI W SAHELU – ZNACZENIE DLA EUROPY – WZÓR POSTĘPOWANIA?

Obecność w Mali pozwala Rosji na pozyskiwanie nie tylko zasobów krytycznych czy dodatkowe zyski, ale może przede wszystkim kolejnej dźwigni w prowadzeniu polityki globalnej. Obecność sił dawnej Grupy Wagnera / Africa Corps / sił Federacji Rosyjskiej zapewnia ochronę rosyjskim interesom ekonomicznym, stabilność rządowi oraz stanowi symbol legitymacji władzy⁹². Wspieranie i legitymizowanie kruchych rządów w Sahelu sprawia, że przywódcy stają się lojalni wobec Kremla, co wzmacnia rosyjską kontrolę nad regionem⁹³.

Jest kilka powodów obecności Federacji Rosyjskiej w regionie, przy czym dla wskazania pewnego wzoru postępowania warto odnieść się nie tylko do Mali. Po pierwsze, dostęp do złóż metali rzadkich. Mali jest drugim największym producentem złota w Afryce⁹⁴, Burkina Faso zaś trzecim, a do tego posiada złoża cynku, manganu, ołowiu, srebra i fosforany⁹⁵. W Nigrze wydobywa się takie surowce mineralne, jak: cement,

⁹⁰ M. Schmitt, *Sovereignty*, [w:] *Tallinn Manual 2.0 on the International Law Applicable to Cyber Operations*, red. M. Schmitt, Cambridge 2017, s. 14.

⁹¹ Tenże, *The Use of Force*, [w:] *Tallinn Manual...*, s. 328-356.

⁹² *Architects of Terror. The Wagner Group's Blueprint for State Capture in the Central African Republic*, The Sentry, June 2023, [online] <https://thesentry.org/reports/architects-of-terror/>, 20 XI 2024.

⁹³ K. Farrington, *Russia's Failures in Ukraine Should Not Distract from Its Successes in the Sahel*, American Security Project, 10 V 2023, [online] <https://www.americansecurityproject.org/russian-influence-in-the-sahel-is-expanding/>, 20 XI 2024.

⁹⁴ *Africa's 10 Largest Gold Producers*, „The Independent” 2024, 5 II, [online] <https://www.independent.co.uk/africas-10-largest-gold-producers/>, 5 II 2024.

⁹⁵ *Burkina Faso ASM Profile*, United Nations Economic Commission for Africa, [online] <https://knowledge.uneca.org/ASM/burkinafaso>, 20 XI 2024.

węgiel, złoto, gips, wapień, sól, srebro, cyna i uran. W 2013 r. państwo to zajmowało siódme miejsce na świecie pod względem produkcji uranu⁹⁶.

Po drugie, elementy geostrategiczne. Działanie w regionie oznacza zabezpieczenie przyczółka na Morzu Śródziemnym przy południowej granicy NATO, wypieranie wpływów Zachodu oraz internalizacji rosyjskich narracji. Innymi słowy Afryka jest środkiem do osiągnięcia większych strategicznych celów Rosji⁹⁷. Co szczególnie istotne, gra toczy się również o 54 głosy w Zgromadzeniu Ogólnym ONZ, gdzie kraje afrykańskie stanowią atrakcyjny cel dla legitymizowania działań rosyjskich na arenie międzynarodowej⁹⁸.

Po trzecie, nie jest to działanie jednostkowe. Ten sam model, tj. niewielkie, a przez to nisko kosztowe zaangażowanie, wprowadzenie sił zbrojnych w formie instruktorów lub *proxies* oraz działania w przestrzeni informacyjnej, jest powtarzany w wielu miejscach. Jako przykład można podać przybycie tzw. Africa Corps do Nigru. Wraz z siłami *proxies* Rosja dostarczyła systemy bojowe, w tym ochrony przeciwlotniczej⁹⁹. Siły rosyjskie mają szkolić na miejscu siły puczystów gen. Abdourahamane Tchianiego, co oczywiście wpłynie na pozycję Rosji w regionie¹⁰⁰. Podobna sytuacja ma miejsce w Czadzie. Warto odnotować wizytę Mahamata Déby'ego, szefa czadyjskiej junty, w styczniu 2024 r. w Moskwie oraz jego spotkanie z Władimirem Putinem¹⁰¹. Dodatkowo należy wspomnieć o 100-osobowym rosyjskim kontyngencie, który wylądował w Burkina Faso pod koniec stycznia 2024 r., a w przyszłości ma dołączyć do niego kolejnych 200 osób wchodzących w skład Africa Corps¹⁰². Ponadto w międzyczasie zostało podpisane porozumienie obronne przez Mali, Niger i Burkina Faso (we wrześniu 2023 r.), co sformalizowało wystąpienie tych państw ze Wspólnoty Gospodarcze Państw Afryki Zachodniej (*Economic Community of West African States – ECOWAS*). Taka sytuacja niewątpliwie wpisuje się w powtarzalny wzór.

Po czwarte, działania w zakresie przestrzeni informacyjnej nie dotyczą wyłącznie Mali. Rosja wpływa na serca i umysły krajów Sahelu za pomocą standardowych

⁹⁶ *Mine Production of Uranium in Major Countries Worldwide in 2022*, Statista, 17 VI 2024, [online] <https://www.statista.com/statistics/263550/mine-production-of-uranium-by-country/>, 20 XI 2024.

⁹⁷ J. Siegle, *Decoding Russia's Economic Engagements in Africa*, Africa Center for Strategic Studies, 6 I 2023, [online] <https://africacenter.org/spotlight/decoding-russia-economic-engagements-africa/>, 20 XI 2024.

⁹⁸ *Tamże*.

⁹⁹ *Russia Sends Military Trainers, Air Defence System to Niger: State Media*, Al-Jazeera, 12 IV 2024, [online] <https://www.aljazeera.com/news/2024/4/12/russia-sends-military-trainers-air-defence-system-to-niger-state-media>, 16 III 2025.

¹⁰⁰ M. Bartosiewicz, *Wagnerowcy pod nowym szyldem: rosyjski Korpus Afrykański w Burkina Faso*, Ośrodek Studiów Wschodnich, Analizy, 31 I 2024, [online] <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizes/2024-01-31/wagner-forces-under-a-new-flag-russias-africa-corps-burkina-faso>, 16 X 2024.

¹⁰¹ *Tamże*.

¹⁰² M. Bartosiewicz, P. Żochowski, *Wagnerowcy pod nowym szyldem: rosyjski Korpus Afrykański w Burkina Faso*, Ośrodek Studiów Wschodnich, Analizy, 31 I 2024, [online] <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analyses/2024-01-31/wagner-forces-under-a-new-flag-russias-africa-corps-burkina-faso>, 20 XI 2024.

i niestandardowych środków manipulacji. Do tych niestandardowych należy zaliczyć choćby grę komputerową wydaną lipcu 2024 r. przez rosyjski portal propagandowy Kremla – Africa Initiative – jako dodatek do gry *Hearts of Iron 4* (HOI4) o nazwie *African Dawn*. Celem tego dodatku jest utworzenie sojuszu państw Sahelu w odpowiedzi na naciski ECOWAS i zachodnich mocarstw¹⁰³.

Do tych standardowych środków manipulacji należy natomiast zaliczyć:

- 1) Tworzenie lokalnych wersji swoich sztandarowych, kontrolowanych przez państwo mediów, takich jak Sputnik Afrique, RT Afrique oraz Afrique Média. Ta ostatnia jest jednym z najbardziej wpływowych frankofońskich źródeł informacji w regionie, służąc jako megafon dla prokremlowskiej i prorosyjskiej dezinformacji. Ponadto Rosja finansuje lokalne stacje radiowe, takie jak Radio MaliBa FM w Mali, oraz gazety, takie jak „Ndjoni Sango” w Republice Środkowoafrykańskiej, które prezentują jednostronne, prorosyjskie stanowisko¹⁰⁴.
- 2) Współpracę Rosji z ruchem panaafrykańskim, aby zwiększyć zasięg swoich narracji w Afryce. Znane postacie, takie jak Nathalie Yamb (*la dame de Sotchi*) i Kemi Seba, obecne na szczycie Rosja–Afryka w 2023 r., rozpowszechniają antyzachodnią retorykę, promowały Grupę Wagnera i usprawiedliwiają rosyjską wojnę przeciwko Ukrainie¹⁰⁵.
- 3) Wzmacnianie zasięgu nieprawdziwych treści w mediach społecznościowych poprzez tworzenie i wykorzystywanie fałszywych kont oraz sieci trolli na poziomie afrykańskim, regionalnym lub krajowym. Według ekspertów z EU East Stratcom Facebook jest główną platformą służącą do oddziaływania na lokalne środowisko informacyjne¹⁰⁶.
- 4) Propagowanie przez Kreml polaryzujących treści podczas protestów w takich krajach, jak: Mali, Burkina Faso, Republika Środkowoafrykańska, Senegal i Niger, aby zniekształcać postrzeganie wydarzeń. Przykłady obejmują palenie zachodnich flag oraz demonstracje z rosyjskimi flagami lub symbolami dawnej Grupy Wagnera¹⁰⁷.
- 5) Tworzenie i dystrybucja fałszywych materiałów wizualnych promujących narrację, że współpraca z dawną Grupą Wagnera gwarantuje bezpieczeństwo w Afryce, jednocześnie oczerniających Zachód¹⁰⁸.
- 6) Wykorzystanie Russian Cooperation lub Rossotrudnichestvo, znanych również jako Russia House (Russkyi Dom), zajmujących się współpracą kulturalną za granicą. Od 2022 r., pomimo rosnącej izolacji Rosji i ograniczeń budżetowych wynikających z agresji na Ukrainę, działalność i filie Russia House dynamicznie rozwijają się

¹⁰³ *Playing Games in Africa*, EUvsDisinfo, 26 VIII 2024, [online] <https://euvsdisinfo.eu/playing-games-in-africa/>, 20 XI 2024.

¹⁰⁴ *Russian Information Manipulation Efforts in Sub-Saharan Africa*, EUvsDisinfo, 2 X 2023, [online] <https://euvsdisinfo.eu/russian-information-manipulation-efforts-in-sub-saharan-africa/>, 20 XI 2024.

¹⁰⁵ *Tamże*.

¹⁰⁶ *Tamże*.

¹⁰⁷ *Tamże*.

¹⁰⁸ *Tamże*.

w całej Afryce, od Dakaru po Luandę¹⁰⁹. Zajmowały się one promocją rosyjskiego filmu pt. *Bitwa za Afrikę*, który prezentował rosyjską koncepcję „multipolaryzmu”, połączoną z antykolonialną narracją, która wybiela rosyjską politykę zagraniczną na całym świecie, w tym w Afryce. Ponadto Russkyi Dom współpracuje z Akademią RT, która w październiku 2024 r. zorganizowała kurs online rzekomo mający na celu szkolenie dziennikarzy afrykańskich w wykrywaniu „fałszywych mediów”. Ta inicjatywa prezentowała wyraźną stronniczość wobec mediów międzynarodowych¹¹⁰.

Te wszystkie działania nie byłyby tak skuteczne, gdyby nie trudna do zrozumienia pasywność właścicieli platform społecznościowych. Na przykład w 2022 r. Meta odrzuciła prośbę o zablokowanie grup dezinformacyjnych popierających Grupę Wagnera, wspieranych przez Rosję, a działających w regionie Sahelu. Podobne skargi wobec Meta były składane, gdy firma odmówiła ograniczenia mowy nienawiści, która pogłębiała przemoc podczas wojny domowej w Etiopii¹¹¹.

6. KONKLUZJE I REKOMENDACJE

Rosyjskie próby rozszerzenia wpływów w Afryce, szczególnie w regionie Sahelu, poprzez działania hybrydowe wymagają skoordynowanej odpowiedzi NATO, UE oraz szeroko rozumianej koalicji państw *collective west*, która obecnie wspiera Ukrainę przed rosyjską inwazją¹¹². Państwa zachodnie powinny porzucić różnice i rywalizację w Afryce oraz przyjąć skoordynowane podejście mające na celu przeciwdziałanie rozprzestrzenianiu się rosyjskiej strefy wpływów. Częścią tej wspólnej strategii powinno być przeciwdziałanie podstawowym przyczynom niestabilności i biedy w subsaharyjskiej Afryce¹¹³. Odpowiedź ta powinna również obejmować kompleksowe podejście w zakresie zwalczania dezinformacji. Bez działań w tym zakresie trudno będzie utrzymać stabilność w tych krajach.

Działania rosyjskie wpisują się w hybrydowe odcienie szarości. Trudno jest Federacji Rosyjskiej przypisać naruszenia prawa, zwłaszcza zasady zakazu użycia siły, a zbrodnie wojenne popełnione w Afryce przez osoby powiązane z Rosją umykają widoczności międzynarodowej publiczności. Działania te – kontrolowane i zsynchronizowane, a mające na celu wykorzystanie słabości systemowych – są mieszanką przedsięwzięć legalnych i nielegalnych, co pozwala Federacji Rosyjskiej osiągać cele bez ponoszenia istotnych

¹⁰⁹ I. Klyszcz, *Rossotrudnichestvo in Africa: Propaganda and Soft Power*, EUvsDisinfo, 22 X 2024, [online] <https://euvsdisinfo.eu/rossotrudnichestvo-in-africa-propaganda-and-soft-power/>, 20 XI 2024.

¹¹⁰ *Tamże*.

¹¹¹ Ch. Kremidas-Courtney, *Beyond the Wagner Virus: Hybrid Threats in Africa*, Friends of Europe, 12 VI 2023, [online] <https://www.friendsofeurope.org/insights/critical-thinking-beyond-the-wagner-virus-hybrid-threats-in-africa/>, 16 III 2025.

¹¹² W. Repetowicz, *France New Approach in Africa in the Context of Russian Hybrid Operations*, Casimir Pulaski Foundation, 17 III 2023, [online] <https://pulaski.pl/en/pulaski-policy-paper-france-new-approach-in-africa-in-the-context-of-russian-hybrid-operations-w-repetowicz-2/>, 16 III 2025.

¹¹³ *Tamże*.

kosztów finansowych i politycznych. Biorąc pod uwagę, że większość inicjatyw, które mogą przeciwstawić się aktywności Rosji, wymaga czasu i koordynacji, postulatem minimum powinno być wzmocnienie – zarówno pod względem kadrowym, jak i finansowym – jednostki EU Stratcom South, dedykowanej do operacji w regionie Sahelu, które da afrykańskim podmiotom proeuropejskim możliwość przeciwdziałania dezinformacji w sposób skoordynowany. Drugim postulatem, wymagającym natychmiastowej realizacji, jest wymuszenie na platformach, takich jak Facebook, unifikacji standardów przeciwdziałania dezinformacji, które w Europie oparte są na DSA (*Digital Services Act*). Pozbawione wsparcia państwa ECOWAS mogą nie sprostać temu wyzwaniu¹¹⁴.

BIBLIOGRAFIA

- Abductions of Children Pose Alarming New Trend: Secretary-General's Annual Report on Children and Armed Conflict*, United Nations, 11 VI 2015, [online] <https://childrenandarmedconflict.un.org/2015/06/annual-report-of-the-secretary-general-on-children-and-armed-conflict-2/>.
- Africa's 10 Largest Gold Producers*, „The Independent” 2024, 5 II, [online] <https://www.independent.co.uk/africas-10-largest-gold-producers/>.
- Anna K., Keita M., *Russia's Influence in Mali*, Human Rights Foundation, 11 VIII 2023, [online] <https://hrf.org/latest/russias-influence-in-mali/>.
- Architects of Terror. The Wagner Group's Blueprint for State Capture in the Central African Republic*, The Sentry, June 2023, [online] <https://thesentry.org/reports/architects-of-terror/>.
- Bartosiewicz M., *Wagnerowcy pod nowym szyldem: rosyjski Korpus Afrykański w Burkina Faso*, Ośrodek Studiów Wschodnich, Analizy, 31 I 2024, [online] <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analyses/2024-01-31/wagner-forces-under-a-new-flag-russias-africa-corps-burkina-faso>.
- Bartosiewicz M., Żochowski P., *Wagnerowcy pod nowym szyldem: rosyjski Korpus Afrykański w Burkina Faso*, Ośrodek Studiów Wschodnich, Analizy, 31 I 2024, [online] <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analyses/2024-01-31/wagner-forces-under-a-new-flag-russias-africa-corps-burkina-faso>.
- Bellal A., *What Are Armed Non-State Actors? A Legal and Semantic Approach*, [w:] *International Humanitarian Law and Non-State Actors: Debates, Law and Practice*, red. E. Heffes, M.D. Kotlik, M.J. Ventura, The Hague 2020.
- Borshchevskaya A., *The Russian Way of War in Syria: Threat Perception and Approaches to Counterterrorism*, [w:] *Russia's War in Syria: Assessing Russian Military Capabilities and Lessons Learned*, red. R.E. Hamilton, Ch. Miller, A. Stein, Philadelphia, PA 2020, [online] <https://www.washingtoninstitute.org/media/352>.
- Burkina Faso ASM Profile*, United Nations Economic Commission for Africa, [online] <https://knowledge.uneca.org/ASM/burkinafaso>.

¹¹⁴ *State Broadcasters from ECOWAS States Commit to Mis/Disinformation Fight*, Media Foundation for West Africa, 16 IX 2024, [online] <https://mfwa.org/state-broadcasters-from-ecowas-states-commit-to-mis-disinformation-fight/>, 18 XI 2024.

- Chena S., Tisseron A., *The Destabilization of Post-Gaddafi Mali: Political Imbalance and Shifting Dynamics*, przeł. JPD Systems, „Afrique contemporaine” 2013, nr 245, <https://doi.org/10.3917/afco.245.0071>.
- Cheraghlou A., *Reimagining Africa's Role in Revitalizing the Global Economy*, Atlantic Council, 9 XI 2024, [online] <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/issue-brief/reimagining-africas-role-in-revitalizing-the-global-economy/>.
- Charter of the United Nations and Statute of the International Court of Justice*, [online] <https://treaties.un.org/doc/Publication/CTC/uncharter-all-lang.pdf>.
- Clarke M., *China's Application of the 'Three Warfares' in the South China Sea and Xinjiang*, „Orbis” 2019, vol. 63, <https://doi.org/10.1016/j.orbis.2019.02.007>.
- DISINFO: *France Coaches, Trains and Equips Terrorists in Africa*, EUvsDisinfo, 11 XII 2023, [online] <https://euvsdisinfo.eu/report/france-coaches-trains-and-equips-terrorists-in-africa/>.
- DISINFO: *The EU Is Against Democracy in Africa*, EUvsDisinfo, 3 X 2023, [online] <https://euvsdisinfo.eu/report/the-eu-is-against-democracy-in-africa/>.
- DISINFO: *The EU Mission in Mali EUTM Supported, Helped and Armed Terrorism in the Sahel*, EUvsDisinfo, 31 V 2024, [online] <https://euvsdisinfo.eu/report/the-eu-mission-in-mali-eutm-supported-helped-and-armed-terrorism-in-the-sahel/>.
- Fake News Floods Sahel as Disinformation Wars Escalate*, Africa News, 15 II 2022, [online] <https://www.africanews.com/2022/02/15/fake-news-floods-sahel-as-disinformation-wars-escalate/>.
- Farrington K., *Russia's Failures in Ukraine Should Not Distract from Its Successes in the Sahel*, American Security Project, 10 V 2023, [online] <https://www.americansecurityproject.org/russian-influence-in-the-sahel-is-expanding/>.
- Gordon G., *Adopting Incitement to Commit War Crimes*, [w:] G. Gordon, *Atrocity Speech Law: Foundation, Fragmentation, Fruition*, New York, NY 2017, <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780190612689.003.0011>.
- Hoffman F.G., *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*, Arlington, VA 2007.
- Hooke A., Alati L., *What Will the World Economy Look Like in 2100?*, UBSS Independent MBA Business School, 29 VII 2022, [online] <https://www.ubss.edu.au/articles/2022/july/what-will-the-world-economy-look-like-in-2100/>.
- Hybrid Warfare: Fighting Complex Opponents from the Ancient World to the Present*, red. M. Williamson, P. Mansoor, Cambridge 2012.
- International Committee of the Red Cross (ICRC), *Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and Relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I)*, 1125 UNTS 3, 8 VI 1977.
- International Law Commission, *Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts*, UN Doc. A/56/83, 3 VIII 2001.
- Jacobs A., Lasconjarias G., *NATO's Hybrid Flanks: Handling Unconventional Warfare in the South and East*, „NATO Research Paper” 2015, nr 112, [online] https://www.files.ethz.ch/isn/190786/rp_112.pdf.
- Jokinen J., Normark M., *Hybrid Threats from Non-State Actors: A Taxonomy*, Hybrid CoE Research Report no. 6, June 2022, [online] <https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2022/05/20220609-Hybrid-CoE-Research-Report-6-Non-state-actors-WEB.pdf>.

- Jonsson O., *The Russian Understanding of War: Blurring the Lines Between War and Peace*, Washington, DC 2019, <https://doi.org/10.2307/j.ctvr697c8>.
- Katz E., *Liar's War: Protecting Civilians from Disinformation During Armed Conflict*, „International Review of the Red Cross” 2020, vol. 102, nr 914, <https://doi.org/10.1017/S1816383121000473>.
- Kilcullen D., *The Dragons and the Snakes: How the Rest Learned to Fight the West*, Oxford 2020, <https://doi.org/10.1093/oso/9780190265687.001.0001>.
- Klyszcz I., *Rossotrudnichestvo in Africa: Propaganda and Soft Power*, EUvsDisinfo, 22 X 2024, [online] <https://euvsdisinfo.eu/rossotrudnichestvo-in-africa-propaganda-and-soft-power/>.
- Kremidas-Courtney Ch., *Beyond the Wagner Virus: Hybrid Threats in Africa*, Friends of Europe, 12 VI 2023, [online] <https://www.friendsofeurope.org/insights/critical-thinking-beyond-the-wagner-virus-hybrid-threats-in-africa/>.
- Kress C., *The ICJ and the “Principle of Non-Use of Force”*, [w:] *Oxford Handbook of the Use of Force in International Law*, red. M. Weller, Oxford 2015.
- Kupiecki R., Legucka A., *Disinformation and the Resilience of Democratic Societies*, Warszawa 2023.
- Lanovoy V., *The Use of Force by Non-State Actors and the Limits of Attribution of Conduct: A Rejoinder to Ilias Plakokefalos*, „The European Journal of International Law” 2017, vol. 28, nr 2, <https://doi.org/10.1093/ejil/chx039>.
- Lebovich A., *The Sahel's New Geopolitics*, Clingendael. The Netherlands Institute of International Relations, 17 VI 2024, [online] <https://www.clingendael.org/publication/sahels-new-geopolitics>.
- Letrone W., Cabus T., *The Wagner Group and the Question of the Legal Attribution of the Acts of Private Actors to a State*, Cambridge Core Blog, 24 VII 2023, [online] <https://www.cambridge.org/core/blog/2023/07/24/the-wagner-group-and-the-question-of-the-legal-attribution-of-the-acts-of-private-actors-to-a-state/>.
- Liang Q., Xiangsui W., *Unrestricted Warfare. China's Master Plan to Destroy America*, Beijing 1999.
- Lynch L., Mackinnon A., Gramer R., *Russia Flounders in Ukraine but Doubles Down in Mali: Russian Mercenaries Fill Mali Vacuum as European Powers Pursue an Exit*, „Foreign Policy” 2022, 14 IV.
- Mali Profile – Timeline*, BBC, 26 VIII 2020, [online] <https://www.bbc.com/news/world-africa-13881978>.
- Mali: UN Experts Call for Independent Investigation into Possible International Crimes Committed by Government Forces and ‘Wagner Group’*, United Nations Human Rights, 31 I 2023, [online] <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2023/01/mali-un-experts-call-independent-investigation-possible-international-crimes>.
- Marahrens S., *The Russia–Ukraine Conflict from a Hybrid Warfare Perspective – a Year in the War*, „Defence Horizon Journal” 2023, 18 VIII, [online] <https://www.thedefencehorizon.org/post/russia-ukraine-hybrid-warfare>.
- Mattsson P., *Russian Military Thinking – A New Generation of Warfare*, „Journal on Baltic Security” 2015, vol. 1, nr 1.

- McBride J., *Russian Hybrid Warfare in Africa and the Domino Effect on Europe*, The Geopolitics, 27 X 2023, [online] <https://thegeopolitics.com/russian-hybrid-warfare-in-africa-and-the-domino-effect-on-europe/>.
- Minde N., *Russia's Africa Corps – More than Old Wine in a New Bottle*, Institute for Security Studies, 7 III 2024, [online] <https://issafrica.org/iss-today/russias-africa-corps-more-than-old-wine-in-a-new-bottle>.
- Mine Production of Uranium in Major Countries Worldwide in 2022*, Statista, 17 VI 2024, [online] <https://www.statista.com/statistics/263550/mine-production-of-uranium-by-country/>.
- Mohamedou K., *The Wagner Group, Russia's Foreign Policy and Sub-Saharan Africa*, „Geneva Paper” 2024, nr 32/24.
- Murphy M., Hoffman F.G., Schaub G., *Hybrid Warfare and the Maritime Domain*, [w:] M. Murphy, F.G. Hoffman, G. Schaub, *Hybrid Maritime Warfare and the Baltic Sea Region*, Copenhagen 2016.
- Nagy T.P. Jr., *Why Africa Matters: Remarks*, U.S. Department of State, 20 XI 2019, [online] <https://2017-2021.state.gov/why-africa-matters/>.
- NATO, *Brussels Summit Declaration*, Press Release, 11 July 2018, [online] https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_07/20180713_180711-summit-declaration-eng.pdf.
- NATO, *NATO 2022 Strategic Concept*, [online] <https://www.nato.int/strategic-concept/>.
- NATO, *Warsaw Summit Communiqué*, Press Release, 9 VII 2016, [online] https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm.
- Nyirabikali G., *Mali Peace Accord: Actors, Issues and Their Representation*, Stockholm International Peace Research Institute, 27 VIII 2015, [online] <https://www.sipri.org/node/385>.
- Obaji P. Jr., *Mali Coup Leaders Seized Power Days After Returning From Military Training Camp in Russia: Who Gave the Orders?*, „The Daily Beast” 2020, 21 VIII, [online] <https://www.thedailybeast.com/russia-trained-the-mali-coup-leaders/>.
- Oskarżyciel v. Dusko Tadic*, Case No. IT-94-1-AR-72, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, 1995.
- Peltier E., Camara M., Triebert Ch., *‘The Killings Didn’t Stop’ In Mali, a Massacre with a Russian Footprint*, „The New York Times” 2022, 31 V, [online] <https://www.nytimes.com/2022/05/31/world/africa/mali-massacre-investigation.html>.
- Playing Games in Africa*, EUvsDisinfo, 26 VIII 2024, [online] <https://euvsdisinfo.eu/playing-games-in-africa/>.
- Prezydent Mali poprosił ONZ i Francję o pomoc*, Interia, 11 I 2013, [online] https://wydarzenia.interia.pl/zagranica/news-prezydent-mali-poprosil-onz-i-francje-o-pomoc,nId,928792#utm_source=paste&utm_medium=paste&utm_campaign=firefox.
- Project Supporting the G5 Sahel Joint Force with Implementation of the Human Rights and International Humanitarian Law Compliance Framework*, United Nations Human Rights, [online] <https://www.ohchr.org/en/countries/africa-region/project-supporting-g5-sahel-joint-force-implementation-human-rights-and-international-humanitarian>.
- Rącz A., *War in Ukraine. Breaking the Enemy's Ability to Resist*, The Finnish Institute of International Affairs Report No. 43, 2015.

- Ramani S., *Russia and China in Africa: Prospective Partners or Asymmetric Rivals?*, „SAIIA Policy Insights” 2021, nr 120.
- Ramani S., *Russia's Arms Exports to Sub-Saharan Africa: No Longer the Main Actor*, Italian Institute for International Political Studies, 30 IX 2024, [online] <https://www.ispionline.it/en/publication/russias-arms-exports-to-sub-saharan-africa-no-longer-the-main-actor-184986>.
- Rauta V., *Towards a Typology of Non-State Actors in 'Hybrid Warfare': Proxy, Auxiliary, Surrogate and Affiliated Forces*, „Cambridge Review of International Affairs” 2020, vol. 33, nr 6, <https://doi.org/10.1080/09557571.2019.1656600>.
- Rebellion Claims a President*, The New Humanitarian, 22 III 2012, [online] <https://www.thenewhumanitarian.org/report/95127/mali-rebellion-claims-president>.
- Repetowicz W., *France New Approach in Africa in the Context of Russian Hybrid Operations*, Casimir Pulaski Foundation, 17 III 2023, [online] <https://pulaski.pl/en/pulaski-policy-paper-france-new-approach-in-africa-in-the-context-of-russian-hybrid-operations-w-repetowicz-2/>.
- Russian Information Manipulation Efforts in Sub-Saharan Africa*, EUvsDisinfo, 2X 2023, [online] <https://euvsdisinfo.eu/russian-information-manipulation-efforts-in-sub-saharan-africa/>.
- Russian Mercenaries Take Aim at Ethnic Minorities in Mali*, Africa Defense Forum, 19 III 2024, [online] <https://adf-magazine.com/2024/03/russian-mercenaries-take-aim-at-ethnic-minorities-in-mali/>.
- Russia Sends Military Trainers, Air Defence System to Niger: State Media*, Al-Jazeera, 12 IV 2024, [online] <https://www.aljazeera.com/news/2024/4/12/russia-sends-military-trainers-air-defence-system-to-niger-state-media>.
- Schmitt M., *Sovereignty*, [w:] *Tallinn Manual 2.0 on the International Law Applicable to Cyber Operations*, red. M. Schmitt, Cambridge 2017, <https://doi.org/10.1017/9781316822524>.
- Schmitt M., *The Use of Force*, [w:] *Tallinn Manual 2.0 on the International Law Applicable to Cyber Operations*, red. M. Schmitt, Cambridge 2017, <https://doi.org/10.1017/9781316822524>.
- Seibt S., *From Khrushchev's KGB to Putin: The Deep roots of Russian Influence in Africa*, France24, 18 VII 2023, [online] <https://www.france24.com/en/africa/20230718-from-khrushchev-s-kgb-to-putin-the-deep-roots-of-russian-influence-in-africa>.
- Siegle J., *Decoding Russia's Economic Engagements in Africa*, Africa Center for Strategic Studies, 6 I 2023, [online] <https://africacenter.org/spotlight/decoding-russia-economic-engagements-africa/>.
- Signé L., *Africa's Roadmap for Long-Term Economic Growth*, Brookings, 9 XI 2024, [online] <https://www.brookings.edu/articles/africas-roadmap-for-long-term-economic-growth/>.
- S. Lavrov, *Foreign Minister Sergey Lavrov's Statement and Answers to Media Questions During a Joint News Conference with Minister for Foreign Affairs and International Cooperation of the Republic of Mali Abdoulaye Diop, Bamako, February 7, 2023*, The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, [online] https://mid.ru/en/foreign_policy/news/1852773/.
- Special Forces Storm Besieged Mali Luxury Hotel*, France24, 20 XI 2015, [online] <https://www.france24.com/en/20151120-mali-bamako-hotel-gunfire-attack-terrorism-radisson>.
- Stanowisko MSZ Federacji Rosyjskiej, platforma X, https://x.com/mfa_russia/status/1136225043384557569.

- State Broadcasters from ECOWAS States Commit to Mis/Disinformation Fight*, Media Foundation for West Africa, 16 IX 2024, [online] <https://mfwa.org/state-broadcasters-from-ecowas-states-commit-to-mis-disinformation-fight/>.
- Stronski P., *Russia's Growing Footprint in Africa's Sahel Region*, Carnegie Endowment for International Peace, 28 II 2023, [online] <https://carnegieendowment.org/research/2023/02/russias-growing-footprint-in-africas-sahel-region?lang=en>.
- United Nations. General Assembly, *Definition of Aggression*, A/RES/3314, 14 XII 1974, [online] [https://undocs.org/en/A/RES/3314\(XXIX\)](https://undocs.org/en/A/RES/3314(XXIX)).
- United Nations. General Assembly, *Rome Statute of the International Criminal Court (Last Amended 2010)*, [online] https://asp.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/RC2010/AMENDMENTS/CN.651.2010-ENG-CoA.pdf.
- United Nations. Security Council, *Security Council Resolution 2100 (2013)* [on establishment of the UN Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali (MINUSMA)], S/RES/2100 (2013), 25 IV 2013, [online] https://minusma.unmissions.org/sites/default/files/mali_2100_e_.pdf, 20 XI 2024.
- United Nations. Security Council, *Resolution 2227 (2015)*, S/RES/2227 (2015), 29 June 2015.
- UN Peacekeeping Mission in Mali Officially Ends After 10 Years*, Al-Jazeera, 11 XII 2023, [online] <https://www.aljazeera.com/news/2023/12/11/un-peacekeeping-mission-in-mali-officially-ends-after-10-years>.
- Weissmann M., *Hybrid Warfare and Hybrid Threats Today and Tomorrow: Towards an Analytical Framework*, „Journal on Baltic Security” 2019, vol. 5, nr 1.
- Wither J.K., *Making Sense of Hybrid Warfare*, „Connections” 2016, vol. 15, nr 2, <https://doi.org/10.11610/Connections.15.2.06>.

Piotr ŁUBIŃSKI – doktor nauk prawnych (Aberystwyth University, Uniwersytet Jagielloński), absolwent Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Ekspert z zakresu międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych. Zajmował się m.in. problematyką międzynarodowego i krajowego wymiaru sprawiedliwości po ludobójstwie w Rwandzie, kwestią uniwersalnej jurysdykcji oraz podlegania do zbrodni za pomocą mediów. Obecnie prowadzi badania dotyczące działań hybrydowych, w szczególności dezinformacji oraz *lawfare*. Stypendysta m.in. International Institute of Humanitarian Law w San Remo, Aberystwyth University, Akademii Haskiej oraz absolwent Szkoły Praw Człowieka Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka. W 2008 r. pełnił funkcję prawnika w Polskim Kontyngencie Wojskowym w Afganistanie, później zatrudniony na Uniwersytecie w Aberystwyth. Obecnie adiunkt w Katedrze Stosunków Międzynarodowych i Polityki Zagranicznej na Wydziale Studiów Międzynarodowych i Politycznych UJ. Jest także członkiem Jagiellońskiego Centrum Badań Afrykanistycznych.